

VIII Sabor Sindikata znanosti - 31. svibnja 2014.

NACRT PRIJEDLOGA POLITIKE U ZNANOSTI I VISOKOM OBRAZOVANJU

Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja na planu znanstveno-obrazovne politike već dva desetljeća zagovara procese bez kojih nije moguće zemlju uvesti u društvo razvijenih europskih nacija. Ti su procesi poznati i uobičajeni u našem civilizacijskom miljeu. Unatoč tome politika i društvo nisu u stanju dovesti hrvatski znanstveni i visokoobrazovni pogon u stanje u kojem on funkcionira kao kreativni generator razvoja hrvatskog društva.

Hrvatska je kao mala zemlja imperativno upućena na očuvanje i razvoj ljudskih potencijala neovisno o izboru razvojnih rješenja. Nedvojbeno, to nije moguće bez učinkovitih sustava obrazovanja i znanosti.

SUSTAV KOJI JE U KRIZI NE MOŽE DATI ODGOVARAJUĆI DOPRINOS IZLASKU IZ GOSPODARSKE KRIZE. Hrvatski znanstveni i visokoobrazovni sustav bio je i prije krize opterećen ozbiljnim slabostima, o čemu smo zauzimali jasna programska i vrijednosna stajališta i u proteklim razdobljima. Suočen s teškom ekonomskom krizom taj je sustav ipak uspio do značajne mjere ispuniti svoju društvenu zadaću stvaranjem novih kadrova u visokom obrazovanju, novih otkrića u znanosti i prijenosom novih znanja, i sve to unatoč pogoršanim financijskim i materijalnim uvjetima.

Međutim, zbog ranijih slabosti ovaj sustav nije dao zapaženiji doprinos izlasku gospodarstva iz krize. Štoviše, sustav je bio, i nadalje jest, nesklon pokušajima reforme i modernizacije. Napor upravljača visokoobrazovnim sustavom, uz presudnu potporu neprincipijelnih saveza neodgovornih političara raznih pa i suprotnih stranačkih opcija, i dalje je usmjeren na očuvanje postojećeg stanja.

Takav sustav nesposoban je ne samo odgovoriti društvenim imperativima, nego je neučinkovit u zaštiti svoje vlastite pozicije. Usljed umanjenog kredibiliteta nije u stanju učinkovito odgovoriti na daljnja smanjivanja proračunskih sredstava, što njegovu društvenu ulogu marginalizira, a sam sustav dovodi na rub opstanka. Nažalost, promašena ekonomska politika obje vlade tijekom ovih godina krize dramatično pogađa ne samo plaće zaposlenika u znanosti i visokom obrazovanju, radne perspektive mladih istraživača, sigurnost zaposlenja važnih ljudi u nenastavnom korpusu, već nadasve uvjete poučavanja i istraživanja.

SUSTAV NE MOŽE IZAĆI IZ KRIZE AKO POSTOJI NEBRIGA VLASTI I DIJELA AKADEMSKE ZAJEDNICE. Nebrojeno puta je rečeno da je imperativ svake države u ovako teškim vremenima ulagati i pojačano brinuti o obrazovanju i znanosti. Pri čemu je riječ briga važnija od riječi ulagati. Kvalitetno obrazovanje i vrhunski znanstveni rad istinski su interes cijeloga društva. Brojni su uspješni primjeri ovakve politike, a nema niti jednog primjera koji bi ukazao na suprotno. Ne smijemo zapostaviti evidentnu istinu da bez promjene postojeće ekonomske paradigme u kojoj je zatočena Republika Hrvatska, zahvaljujući nepripremljenoj i nepromišljenoj politici, daljnje štete u ovom sustavu nije moguće izbjeći.

U mrtvom trokutu nekompetentne znanstvene politike, fragmentirane znanstvene i sveučilišne zajednice i blokirajuće ekonomske politike znanost i visoko obrazovanje kreću se tunelom na čijem se kraju ne vidi svjetlo. Posljedice će biti dramatične i nepopravljive. O tome je nužno podizati razinu svijesti, kako u Sindikatu, tako i u samom sustavu kao i u cijelom društvu. Većina nastavnika i znanstvenika svjesna je da se devastirajući procesi ne mogu izbjeći bez reformskih zahvata. Pri tome se reforme moraju oslanjati i na strateške dokumente Europske unije (*Europa 2020, Horizon 2020, Rethinking education*). Ako sveučilišta, veleučilišta, visoke škole i instituti ne daju doprinos izlasku iz ekonomske i društvene krize kroz kvalitetno obrazovanje i transfer tehnologije u suradnji s gospodarstvom, oni gube svoju društvenu ulogu. Stoga je nužno, sukladno smjernicama navedenih strateških dokumenata, da **inovacije** uz obrazovanje i znanost postanu treća misija sveučilišta.

Bez stabilnog i održivog financiranja prema smjernicama EU, bez financiranja ustanova u skladu s vrednovanjem kvalitete njihova rada i bez podizanja razine odgovornosti svih sudionika akademske zajednice, ne može se očekivati odgovarajuća uključenost Hrvatske u europski znanstveni i obrazovni prostor.

Sa žaljenjem konstatiramo da niti **izvršna** niti **sveučilišne vlasti**, kako u okviru opće, tako i znanstvene politike, nisu spremni inicirati odgovarajuće promjene, bez čega se raspoloživi potencijali znanstvenog i visokoobrazovnog sustava ne mogu realizirati u optimalnom opsegu. Upravo suprotno, iz znanstveno-obrazovne politike izvršne vlasti posljednjih godina nedvojbeno razaznajemo samo jedan ključni motiv: dosljednu provedbu mjera financijskih ušteda i kontinuiranog isisavanja ionako nedostatnih sredstava nužnih za stabilno funkcioniranje sustava.

PET PRAVACA NA KOJIMA SE NAŠA DJELATNOST SUSTAVNO DESTRUIRA. Rijetko koja promjena u sustavu generirana od Ministarstva ima zadaću poboljšati učinkovitost sustava, a gotovo svaka ima za motiv smanjivanje troškova, pa makar to išlo na štetu sustava. Može se govoriti o teškim posljedicama koje sustav trpi od takvog pritiska aktualne izvršne vlasti i to u pet pravaca: sve manja sredstva za istraživanje, ograničenja napredovanja nastavnika što je zapravo ugrožavanje akademskih sloboda i autonomije sveučilišta, uvođenje *outsourcinga* bez smislenog opravdanja, smanjivanja plaća i pokušaj deprivacije vlastitih prihoda.

NEREALNA FINACIJSKA OČEKIVANJA OD EU FONDOVA I PROGRAMA. Sredstva Obzora 2020. (*Horizon 2020*) kao novog programa Europske unije za istraživanje i inovacije za razdoblje od 2014. – 2020., odnosno EU strukturnih i kohezijskih fondova, ne mogu i ne smiju biti korištena kao supstitucija nedostatnom domaćem ulaganju. Nažalost, u posljednje vrijeme svjedoci smo takvih nereálnih poruka izvršne vlasti. Slično prošlim sličnim programima EU (*EC Frameworks 5-7*), Obzor 2020. predstavljat će svega 10% ulaganja u istraživanja i razvoj na razini EU. U svijetu ne postoji dobro uređen i učinkovit sustav istraživanja i razvoja koji se prije svega ne temelji na stabilnom i optimalnom nacionalnom financiranju. Niti jedna izvršna politika neće dokazati drugačije.

Nacionalno ulaganje u obrazovanje i znanost ne smije biti niti suštinski tretirano niti ekonomski kalkilirano kao deficit.

NEGATIVNE POSLJEDICE AKTUALNE ZNANSTVENO-OBRAZOVNE POLITIKE. Posljedice sustavnih promašaja izvršne vlasti brojne su i ozbiljne, a među njima izdvajamo one koje izravno pogađaju sustav i imat će dugotrajne negativne učinke:

- drastičan pad kvalitete nastavne i istraživačke infrastrukture;
- trend stalnog smanjenja broja mladih ljudi koji ulaze i rade u znanosti, što potkopava dugoročne aktualne i razvojne potrebe sustava a time i potencijale cijelog društva;
- sve nestabilniji položaj mladih znanstvenika, što ovo zanimanje velikih odricanja čini manje atraktivnim,
- smanjen ulazak najboljih studenata u sustav, uz istovremeni odlazak najboljih mladih istraživača u inozemstvo,
- sve veći pritisak na destrukciju radnih odnosa i cijene rada,
- naglo i radikalno smanjenje broja redovitih profesora iznad 65. godine života čime se ugrožavaju specifične potrebe visokih učilišta i znanstvenog rada u njima,
- prijetnja uvođenjem *outsourcinga* bez odgovarajuće podloge, argumentacije i razumijevanja specifičnosti sustava,
- kompletna destrukcija socijalnog dijaloga u znanosti i visokom obrazovanju.

DEFINIRANJE I PONOVA AFIRMACIJA KLJUČNIH VRIJEDNOSTI. Osim kriznih okolnosti valja konstatirati da slabostima sustava pogoduje i dugogodišnja nedefiniranost temeljnih odnosa na kojima sustav treba počivati. S tim u vezi ističemo sljedeće ciljeve, vrijednosti i načela bez čije implementacije po našem sudu nije moguće očekivati uspostavu učinkovitog sustava znanosti i visokog obrazovanja:

- Visoko obrazovanje treba biti isključivo **javno dobro**. Potrebno je preispitivati odnose javnog i privatnog s aspekta motiva i društvene korisnosti;
- **Jednaki pristup** visokom obrazovanju od preddiplomskog do doktorskog studija, pod istim uvjetima i uz konačno i nedvosmisleno osiguravanje državno financiranog **besplatnog obrazovanja**;

- **Jačanje kvalitete i učinkovitosti** radnog procesa prema načelu društvene odgovornosti:
  - svođenje **studijskih smjerova** na razumnu mjeru na svim razinama visokog obrazovanja,
  - rješavanje problema **neučinkovitog studiranja** na svim razinama,
  - usklađivanje **kapaciteta visokih učilišta** s upisnim kvotama i usklađivanje upisnih kvota s dugoročnim potrebama društva,
  - osiguravanje materijalnih **uvjeta za razvoj** javnih instituta i visokih učilišta,
  - unapređenje **vrednovanja kvalitete** ustanova i pojedinaca, uz **povezivanje financiranja s rezultatima vrednovanja**,
- Zaštita **autonomije sveučilišta** u čijem središtu je očuvanje i unapređenje akademskih prava i sloboda pojedinaca, članova akademske zajednice. Potrebno je stalno kritički upozoravati na **iskrivljene interpretacije autonomije sveučilišta** unutar samoga sveučilišta, koja se prečesto svodi samo na pitanje upotrebe novca bez polaganja računa široj društvenoj zajednici;
- Afirmiranje **financijske autonomije** u funkciji ostvarenja misije sveučilišta i akademskih sloboda. Financijska autonomija pretpostavlja uvođenje cjelovitih **programskih ugovora** uz kompetentno i transparentno periodično vrednovanje a ne smije postati nesputani okvir za komercijalizaciju visokog obrazovanja i znanosti i za pretvaranje naših ustanova u profitne centre radi zadovoljavanja privatnih interesa na javnom dobru. Ne treba pobrkati komercijalizaciju rezultata istraživanja, što je poželjno, od pretvaranja komercijalnih ciljeva u prioritete ustanova;
- Reorganizacija javnih sveučilišta i jačanje **integracijskih silnica**, posebice uspostavom organizacijskog modela na tragu modernih i učinkovitih svjetskih sveučilišta;
- Razvoj **upravljačkih kompetencija čelnika** javnih sveučilišta i njihovih sastavnica, veleučilišta, visokih škola i instituta;
- **Preispitivanje Bolonjskog procesa.** Bolonjski proces u Hrvatskoj nije dao očekivane rezultate, kako zbog prethodno navedenih strukturnih problema kojima je visoko obrazovanje bilo opterećeno, tako i zbog prevladavajućeg zadržavanja na formalnoj provedbi koja nije izazvala suštinsku promjenu odnosa. Umjesto da su dotadašnji dodiplomski studiji svedeni na današnje preddiplomske studije s izlaznim kompetencijama koje omogućavaju uključivanje u svijet rada diplome prvostupnika u pravilu kvalificiraju samo za nastavak studija na diplomskoj razini. Dodiplomski studiji time nisu skraćeni već produljeni. Osim toga, student nije postao središte visokoobrazovnog procesa; Budući da nisu ispunjeni glavni ciljevi reforme, ne samo u RH, već i u EU, nužno je kritički revalorizirati i korigirati način implementacije provedbe Bolonjskog procesa.
- Uz Bolonjski proces nužno je komplementarno ubrzanje razvoja **cjeloživotnog učenja**, u čemu značajno zaostajemo za razvijenim svijetom;
- Jasno definiranje misije, razine autonomije i strateških pravaca istraživanja javnih **znanstvenih instituta**, uz uvođenje **vjerodostojnih** kriterija vrednovanja znanstvene izvrsnosti u javnim institutima.
- Nužno je osigurati **pretpostavke za ravnopravni razvoj** svih znanstvenih područja, polja i grana; valja se suprotstaviti zapostavljanju vitalnih humanističkih i društvenih znanosti u okviru kojih se mora očuvati proučavanje i unaprjeđivanje znanja značajnih za razvoj hrvatske kulture i društva.
- Omogućavanje transparentnog **izbora kompetentnih osoba** u ključna tijela koja određuju strateške odrednice ili modele financiranja sustava znanosti i visokog obrazovanja (Nacionalno vijeće za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj, Hrvatska zaklada za znanost).

UČITELJ I NASTAVNIK KAO NAJVAŽNIJA PROFESIJA ZA BUDUĆNOST HRVATSKE. Niti zemlje sa znatno naprednijim sustavom obrazovanja i znanosti, i posljedično s naprednijim gospodarstvom, nisu i neće biti u stanju predvidjeti najtraženija znanja, vještine i zanimanja u svijetu sutrašnjice. U svjetlu ove neizvjesnosti jedna je stvar sasvim izvjesna, ključnu kvalitetu za održivi razvoj društva predstavljaju kreativno obrazovani mladi ljudi koji vladaju temeljnim znanjima, fleksibilni su i spremni na promjene i osposobljeni za cjeloživotno učenje. Za stvaranje takve populacije ključno je zanimanje učitelja, profesora

i nastavnika, od osnovne škole do visokog obrazovanja. Ulaganje upravo u ovu profesiju jedina je nacionalna investicija u ljudski kapital koja će sasvim sigurno dati rezultate koji kao društvo nužno trebamo. To je jedini strateški razvojni potez u kojem nije moguće pogriješiti. Stoga, u skladu s recentnim trendovima u obrazovanju i društvenim potrebama, nastavnici od osnovne škole do visokog obrazovanja moraju biti prepoznati, priznati i tretirani kao najvažnija profesija u Republici Hrvatskoj.

U skladu sa smjernicama međunarodnih strateških dokumenata potrebna je afirmacija niza mjera za daljnji razvoj nastavničke profesije i u sustavu visokog obrazovanja, i to poboljšanjem materijalnog statusa i društvenog ugleda nastavničke profesije.

KADROVSKA POLITIKA. Nužno je asistentima sačuvati radni odnos sukladno preporukama Europske komisije a suprotstaviti se tendencijama koje mlade ljude žele pretvoriti u stipendiste bez socijalnog i zdravstvenog osiguranja. Najžešće se treba suprotstaviti tendencijama iz Ministarstva da asistenti sami sebi plaćaju školarinu za poslijediplomske studije.

Nužno je regulirati rad nakon umirovljenja koji je ovom sustavu prijeko potreban u mnogim njegovim dijelovima.

Nužno je urediti načine i mogućnosti napredovanja u skladu s načelima o autonomiji sveučilišta.

Nužno je održati i zaštititi zaštitnu doljnu cijenu rada za svako radno mjesto u našim ustanovama kao ulazni element kalkulacije pri ugovaranju programskih ugovora. U suprotnom moguć je pravi kaos u odnosima plaća u zemlji s otvorenim prostorom za šikaniranje nepoćudnih znanstvenika.

PARLAMENTARNI I AKADEMSKI KONSENZUS KAO NUŽNI UVJET PROMJENA. Vodeći politički čimbenici u Hrvatskoj već dulji niz godina nisu sposobni ni spremni pokrenuti reformu znanosti i obrazovanja. Očigledno je za njenu realizaciju nužna uspostava nacionalnog i političkog konsenzusa koja će zamijeniti aktualnu borbu utjecajnih pojedinaca i skupina u održavanju postojećeg stanja radi očuvanja osobnih i partikularnih interesa.

Stoga je ovaj Nacrt ponovo prije svega poziv na korjenite promjene i uspostavu nužnog konsenzusa, kako unutar parlamentarnih stranaka tako i unutar akademske zajednice.

U Zagrebu, 27. 5. 2014. godine

Pripremili za Sabor Sindikata po ovlaštenju Velikog vijeća:

prof. dr. sc. **Krunoslav Pisk**, predsjednik Sindikata, diskutirao i odobrio

Vilim Ribić, predsjednik Velikog vijeća, spisateljski intervenirao

prof. dr. sc. **Igor Radeka**, potpredsjednik Sindikata, pripremio koncept i strukturu teksta

dr. sc. **Tvrtko Smital**, član Malog vijeća, spisateljski intervenirao

prof. dr. sc. **Miljenko Šimpraga**, član Malog vijeća, diskutirao